

ПРАВА ЧЕТВЕРТОГО ПОКОЛІННЯ: ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ

Права і свободи людини і громадянина не є статичною категорією. Зміни в житті соціуму, поява нових явищ і процесів знаходять у них безпосереднє відображення, зумовлюють їх реформування відповідно до потреб часу. В цьому контексті досить показовим є приклад т.зв. четвертого покоління прав – поняття, що виникло наприкінці 90-х рр. ХХ століття та пов'язується з науково-технічним прогресом людства та його оновленими можливостями (штучне запліднення, трансплантація органів, зміна статі, клонування, евтаназія тощо). Специфіка та певною мірою «незвичність» вказаного поняття зумовила значний науковий інтерес до нього. Втім, попри достатню кількість публікацій, єдиного підходу до розуміння поняття «права четвертого покоління» немає.

Перші спроби доповнити загальновідому теорію французького вченого чеського походження, першого секретаря Міжнародного інституту прав людини в Страсбурзі Карела Васака щодо трьох поколінь прав з'явилися у другій половині 1990-х рр. Так, у 1996 р. професор О. Семітко висловив пропозицію, що права людини, пов'язані із здійсненням абортів, евтаназії та інші подібні правомочності утворюють четверте покоління прав людини [1, 567]. Проте справжній бум наукових досліджень прав четвертого, або нового (як їх інколи називають), покоління розпочався із приходом нового тисячоліття. У 2000 р. В. Крусс створив власну теорію, запропонувавши науковому загалу авторське розуміння прав нового покоління. Вчений назвав їх соматичними (особистісними) – від грецького слова «сома» – тіло. На його думку, це права, що базуються на фундаментальній світоглядній впевненості в «праві» людини самостійно розпоряджатися своїм тілом: здійснювати його «модернізацію», «реставрацію» і навіть «фундаментальну реконструкцію», змінювати функціональні можливості організму та розширювати їх технічними та медикаментозними засобами. Сюди ж можна віднести право на смерть, зміну статі, гомосексуальні контакти, трансплантацію органів, вживання наркотиків та психотропних засобів,

право на штучне запліднення, стерилізацію, аборт, клонування [2, 43]. Варто відзначити, що теорія В. Крусса здобула підтримку в наукових колах, а дискусії щодо поняття соматичних прав та їхніх видів не вщухають й понині [3].

О. Аврамова та О. Жидкова визначили права четвертого покоління як незалежність і альтернативність особи у виборі правомірної поведінки, що ґрунтується на автономії в межах єдиного правового поля, норм моралі та релігії [4, 106]. До речі, саме суперечностям між новим поколінням прав (точніше, окремим із них) із загальноприйнятими морально-релігійними нормами і стандартами дослідниці приділили особливу увагу. Відповідно до них вони віднесли: право на зміну статі, трансплантацію органів, клонування, використання віртуальної реальності, одностатеві шлюби, штучне запліднення, евтаназію, вільну від дитини сім'ю та незалежне від державного втручання життя за релігійними, моральними поглядами.

Зрозуміло, що серед науковців немає одностайності щодо переліку прав, що належать до четвертого покоління. Так, Г. Романовський обмежує їх лише правом на самогубство та на евтаназію, розглядаючи їх як елементи права на смерть. На думку Ф. Рудинського, права четвертого покоління повинні захищати людину від загроз, пов'язаних з експериментами в сфері генетичної спадковості особи, тобто клонування та інші відкриття в галузі біології. М. Шебаніц до прав четвертого покоління зараховує право на евтаназію, на зміну статі, на трансплантацію органів, на використання віртуальної інформації, право на клонування [5, 214].

М. Тиріна, аналізуючи поняття покоління прав людини, дійшла висновку про необхідність виділення окремої категорії т. зв. біологічних прав людини та громадянина. На її думку, біологічні права – це права, які визначаються біологічною структурою організму людини, його біологічними потребами. Не можна казати, що такі права з'явилися тільки сьогодні, в умовах розвитку генетичних, медико-біологічних експериментів, що ці права властиві безпосередньо людині нового покоління в сучасній державі. Навпаки, ці права належать до природних, ідея яких виникла ще у XVIII ст. Втім, найбільшої актуальності вони набули саме у XX ст., надто під час Другої світової війни, коли на в'язнях фашистських концтаборів проводилися наукові дослідження [6, 731].

Досить цікавими видаються погляди зарубіжних колег щодо вказаної проблематики. Наприклад, румунський дослідник А. Корнеску відносить до прав четвертого покоління права, пов'язані з генною

інженерією (вивчення людського геному, штучне запліднення, досліди з людськими ембріонами) та права, пов'язані з дослідженням та освоєнням космічного простору [7]. У збірнику «Глобалізація та безпека» за редакцією Г. Фагана та Р. Мюнка правам людини присвячено окремий розділ, а співвідношенню прав третього та четвертого покоління – відповідну главу. На думку авторів видання, поява прав четвертого покоління була відповіддю на ризики, пов'язані з технічним розвитком. Втім, вважають вони, варто бути більш обережними у формулюваннях, оскільки навіть права третього покоління й досі залишаються визначеними не повністю [8, 181].

Таким чином, дослідження прав четвертого покоління (соматичних, біологічних, особистісних) наразі переживає справжнє піднесення. Досягнення науки, інтенсивний розвиток новітніх технологій стимулюють вчених до активного пошуку в галузі прав людини, вироблення нових теорій та концепцій. На сьогодні, факт існування четвертого покоління прав є загально визнаним, втім і досі немає єдиної думки щодо переліку прав і свобод, які його формують (розпочинаючи з права на аборти й евтаназію та завершуючи правами, пов'язаними з дослідженням та освоєнням космічного простору). Очевидно, що подальший розвиток концепції покоління прав людини пов'язаний не лише з теоретичною, а й з практичною складовою, розробкою відповідних нормативно-правових актів не лише міжнародного, а й національного характеру.

ЛІТЕРАТУРА:

- 1) Лазур Я. Щодо класифікації прав і свобод людини [Електронний ресурс] / Я. Лазур // Форум права. – 2011. – №1. – С. 565–569. – Режим доступу до ресурсу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11ljvici.pdf>
- 2) Крусс В. Личностные («соматические») права человека в конституционном и философско-правовом измерении: к постановке проблемы / В. Крусс // Государство и право. – 2000. – №10. – С. 43–50.
- 3) Хажинський Р. Соматичні права людини: становлення і сучасний стан [Електронний ресурс] / Р. Хажинський // Право і суспільство. – 2015. – №6-2 (частина 2). – С. 35–39. – Режим доступу до ресурсу: http://www.pravoisuspilstvo.org.ua/archive/2015/6_2_2015/part_2/9.p
- 4) Аврамова О. Четверте покоління прав людини: постановка проблеми / О. Аврамова, О. Жидкова // Право України. – 2010. – №2. – С. 101–107.
- 5) Барабаш О. Четверте покоління прав людини: загальнотеоретична характеристика [Електронний ресурс] / О. Барабаш // Вісник Національного

- університету «Львівська політехніка». Юридичні науки. – 2016. – №837. – С. 213–217. – Режим доступу до ресурсу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vnulpurn_2016_837_36
- 6) Тиріна М. Покоління прав людини: проблеми сучасної класифікації / М. Тиріна // Держава і право. – 2011. – Вип. 52. – С. 728–732.
- 7) Cornescu Adrian Vasyl The Generations of Human's Rights [Електронний ресурс] / Adrian Vasyl Cornescu // Dny práva (Days of Law: the Conference Proceedings). – Brno : Masaryk University, 2009– Режим доступу до ресурсу: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2009/files/prispevky/tvorba_prava/Cornescu_Adrian_Vasile.pdf
- 8) Globalization and Security. Volume 1: Economic and Political Aspects / G. Honor Fagan, Ronaldo Mink, Editors. – Santa Barbara, California; Denver, Colorado; Oxford, England, 2009. – 427 p.